

az említett íások az ismert tényeket jelentős mennyiségű statisztikai adat felvonultatásával, nagy meggyőző erővel támasztják alá.

A kötet utolsó két írása kitekintést ad a magyar olvasó által föltehetőleg kevésbé ismert területekre. *A nemzetközi egyetemi piac újjászületése Nyugat-Európában az I. világháború előtt* című tanulmány a francia, a német és a svájci egyetemeken tanuló oroszországi és kelet-európai diákok számának, helyzetének és nem utolsó sorban a nyugat-európai tanulás különböző motivációinak alakulását mutatja be az ezeket eddig inkább csak szépirodalmi feldolgozásokból ismerő olvasónak. *Az Egyetemi világáros a századvegen: a bécsi diákság és a közép-európai felsőoktatás nemzetközi piaca (1880-1900)* c. írás zárja a kötetet.

Karády Viktor tanulmánykötetének tizenegy tanulmányából eddig csupán három jelent meg magyar nyelven, s abból is kettő nehezen hozzáférhető, alacsony példányszámú kiadványban. A most megjelent kötet nem csupán a hazai átlagolvasónak nyújt értékes ismereteket a kiegészítés és a II. világháború közötti magyarországi társadalomról, de a Karády által összegyűjtött adatsorok, azok feldolgozása és az egyes tanulmányok érvelésmódja, érrendszerre remélhetőleg a korszakkal foglalkozó történészeket, szociológusokat és - nem utolsó sorban - az oktatás- és művelődésügy kérdéseivel foglalkozó szakembereket is eddigi felfogásuk újrágondolására - vagy éppen a szerző által fölrajzolt képekkel, hipotézisekkel való vitára - ösztönzi.

(Karády Viktor: Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek [1867-1945]. Történeti-szociológiai tanulmányok [Replika könyvek 6.] Replika Kör, Budapest, 2000.)

Kálmán János



NEMZETISÉGI OKTATÁS ROMÁNIÁBAN

1989 után Romániában, hasonlóan a volt szovjet tömb többi országához, jelentős társadalmi, gazdasági és politikai átalakulások jelentek meg. Ezek szerves részét képezte az oktatási rendszer reformja, melyet a kezdeti időszakban megfelelő politikai akarat hiányában elsősorban spontán mechanizmusok befolyásoltak. 1996 után a kormányzó koalíció „átfogó oktatási reformot” hirdetett meg, amely nem csupán az oktatás rendszerszintű megreformálását célozta meg, vagy annak tartalmi átalakítását, hanem egy minden területet átfogó reformot. Ezt számos tényező mellett az Eunormákhoz való igazodás is befolyásolta. Ennek ered-

ményeként az oktatási rendszeren belül jelentős decentralizációs törekvések jelentek meg, alternatív finanszírozási formákat dolgoztak ki, megjelent az új nat stb.

A politikai, gazdasági és társadalmi átalakulásokkal párhuzamosan, a kommunista rendszer bukását követően, a nemzetiségi törekvések is hangsúlyosak lettek. Az etnikai kisebbségek jogokat követeltek és megfogalmazták nemzetiségi identitásukat, melynek megőrzését az anyanyelvi oktatás garanciájában találták meg. A nemzetiségi oktatás ügye ettől kezdve a politikai diskurzusok állandó témája lett, melyet a román nacionalista pártok szavazótáboruk megnyerésében használtak fel.

Annak ellenére, hogy a nyilvános és politikai diskurzus állandóan foglalkozott a nemzetiségi oktatással, a zsunalisztikai jellegű írások mellett a tudományos szférában elhanyagolható számú tanulmány és könyv jelent meg, mely ezzel a problémával foglalkozott. A megjelent írások nagy többsége a kérdésnek csak bizonyos részkomponenseit vizsgálta, mint pl. a magyar egyetem ügyét. Ezért nagy jelentőségű a most bemutatásra kerülő könyv - melyet az Oktatási Minisztérium munkatársai készítettek a Kisebbségügyi Minisztérium felkérésre és finanszírozásában -, mely empirikus tényekre támaszkodva kísérli meg felvázolni a nemzetiségi oktatás jelenlegi helyzetét és jellegzetességeit, hogy a magyar kisebbségi oktatás mellett ugyanolyan hangsúlyt kap a Romániában élő többi nemzetiség oktatásának bemutatása is. Sajnos összefoglaló jellegénél fogva túl általános, minden területet le szeretne fedni, ezért bizonyos részeit tekintve felületesnek is mondható. Nem keres összefüggéseket és okokat, nem helyezi a társadalomban zajló folyamatok kontextusába a vizsgált problémát, csupán egyszerű ténybemutatásra törekszik.

A könyv öt fejezetből áll. Az első rész a nemzetiségi oktatást szabályozó törvényi kereteket tekinti át: idéz az alkotmányból, a tanügyi törvényből és azokból a határozatokból, amelyek az anyanyelv oktatását szabályozzák azokban az iskolákban, amelyekben kisebbségek is tanulnak, de az oktatás nyelve a román.

A könyv második fejezete a romániai nemzetiségi oktatás támpontjait tekinti át. Ennek keretében bemutatásra kerül az iskolahálózat, az oktatás tartalma, a tanárok továbbképzésének problémája és a nemzetiségi oktatást felügyelő minisztériumi főosztály munkája, struktúrája és kötelezettségei.

Az oktatási rendszer jellegzetességei és az oktatás tartalma: A nemzeti kisebbségek oktatási rendszere meg egyezik az országos oktatási rendszerrel. Alkotó elemei: az óvodai oktatás, elemi, alsó és felső középfokú oktatás, szakiskolák, inasiskolák és szakközépiskolák, valamint technikumok. A 84/1995. tanügyi törvény, amelyet 1999-ben a 151-es törvény módosít,¹ meghatá-

¹ Beiktatja a tanügyi törvénybe az 1997-es 36-os számú kormányrendelet egyes elemeit.

rozza,² hogy minden helységben működtetni kell iskolát vagy tagozatot román oktatási nyelven, esetenként pedig a nemzeti kisebbségnek is biztosítani kell az anyanyelvi oktatást az adott helységben, vagy abban a hozzá legközelebb eső helységben ahol ez megvalósítható. A tanügyi törvényt kiegészíti a 3533/1999-es miniszteri rendelet, amely lehetőséget ad arra, hogy a román tannyelvű iskolába járó nemzeti kisebbségi diákok számára, a szülők (vagy törvényes gyám) kérésére biztosítani lehessen az anyanyelv oktatását. Ezekben az iskolákban heti 3–4 órában oktatják az anyanyelvet. Elemi iskolában az anyanyelvet rendszerint azok a tanítók oktatják akik ismerik a diákok anyanyelvét, alsó-felső középfokon, szakiskolákban, és inasiskolákban pedig szakirányú végzettséggel rendelkező tanárok. Az iskolák kötelesek ezt a rendeletet a szülők és az etnikai kisebbségekhez tartozó diákok tudomására hozni, hogy ezek ismeretében élni tudjanak jogaikkal.

A módosított tanügyi törvény (123. §) határozza meg a nemzetiségi felsőfokú oktatást is. Lehetőséget ad arra, hogy az állami egyetemeken belül a kisebbségek kérésre létre lehessen hozni tagozatokat, csoportokat, főiskolákat és karokat, amelyekben a nemzeti kisebbségek anyanyelvén oktatnak. Emellett kérésre, külön erre vonatkozó törvényi szabályozással létrehozhatóak multikulturális felsőoktatási intézmények, melyek tanítási nyelvét az alapító törvényben állapítják meg. Az állami oktatás keretein kívül, a törvény elismeri a nemzeti kisebbséghez tartozó egyének jogát anyanyelvi magánegyetemek létrehozására és azok adminisztrálására. Jelenleg különálló, nemzeti kisebbségek anyanyelvén oktató állami egyetem nincs Romániában, de a meglévő egyetemeken a magyar és német kisebbség kérésére bizonyos kurzusokat az adott nemzetiség nyelvén szerveznek meg.³

Az 1989–1999 tanévben az ország összlakosságának 18,55% az elemi és középfokú oktatási rendszerben volt található, ez 4 223 444 tanulót jelent, amelyből 220 896 diák nemzetiségi anyanyelvű oktatásban vett részt. A kisebbségi oktatás különálló intézményekben és olyan vegyes iskolákban van megszervezve, amelyekben román osztályok mellett magyar, német, szerb stb. tagozatok is vannak. Az iskolarendszerben találha-

tó iskolák 9,54%-ában működnek kisebbségi anyanyelvű tagozatok vagy önálló intézmények. Ezek 86,42%-a magyar tannyelvű. A nemzeti kisebbségek anyanyelvén tanító önálló iskolák száma összesen 1410, és emellett 1389 iskola működik tagozatokkal. Ezekben a tagozatos osztályokban az oktatás anyanyelven valósul meg, de az iskolai felszereléseket (osztálytermek, könyvtár stb.) közösen használják a különböző tannyelvű osztályok. Ezekben az intézményekben az iskola vezetése közös, az aligazgató rendszerint az anyanyelvi kisebbség köréből származik.

Az 1998–1999. tanügyi évtől kezdve a romániai oktatásba bevezették a különböző alternatív oktatási módszereket is: pl. Waldorf, Step by Step, Montessori, Freinet.

Az állami felsőfokú oktatásban 277 666 egyetemi hallgató közül 13 593 diák valamely nemzeti kisebbséghez tartozik. A magán felsőoktatásban 129 947 egyetemi hallgató van beiratkozva összesen, melyek közül 5664 diák tartozik a nemzeti kisebbségekhez, és így az összes egyetemi hallgató (állami és magán) 4,72%-a nemzeti kisebbségi diák.

Az oktatási reform célkitűzései közé tartozik a szakmai kreativitás serkentése az elemi és középfokú oktatásban; a közoktatás szerepének növelése az életszínvonal és a társadalmi változások befolyásának irányába; a tanügyi rendszer szerkezetének és tartalmának a nemzetközi standardokhoz való felzárkóztatása; valamint az ifjúság nevelése aktív, hozzáértő, motivált, kreatív, döntéshozó készségű és véleményt nyilvánító személyiséggé.

Az 1997–98-as minisztériumi intézkedések és határozatok gyökeres változásokat idéztek elő az oktatási rendszer minden területén, melyek természetesen mélyen érintik a nemzetiségi oktatást is. Ezek részét képezi az alternatív tankönyvkiadás megszervezése, a kurrikuláris reform, de kibocsátották az új nat-ot is. Ez tartalmazza az anyanyelv és irodalom tanítását az oktatás minden szintjén. A kötelező tantárgyak (törzsanyag) közé került a nemzetiségi történelem oktatása is, melyet hatodik és nyolcadik osztályban tanítanak.⁴ Elkészültek a magyar, német, szlovák, török, a roma

2 8. paragrafus 2. bekezdés

3 Az önálló magyar egyetem kérdése mint a romániai magyar identitást megőrző politikai tendencia jelenik meg. A magyar kisebbség már évekkel ezelőtt megfogalmazta igényét egy önálló Bolyai egyetem létrehozására, ami hosszú és feszült politikai vitákat okozott, mivel nem volt megfelelő politikai akarat ennek létrehozására. „Az egyetem a kultúrának mint szimbolikus államnak kulcsfontosságú elemeként a politizálás céljává és eszközévé vált, az erdélyi román és a magyar elitek közti évszázados kulturális versengés küzdőterévé” (Magyari V. Enikő: *Replika*, 1999). A kormányzat 1998 őszén kormányhatározatot tett közzé, melyben elrendeli egy Petőfi-Schiller multikulturális (magyar és német tannyelvű) állami egyetem létrehozását, amit a jelenlegi ellenzék az Alkotmánybíróságon megtámadott. Az Alkotmánybíróság utóbb elutasította az ellenzék folyamodványát.

4 A nemzetiségi történelmet és hagyományait az adott tannyelvű osztályokban tanítják csak, plusz óraszámban a román tannyelvű osztályokhoz viszonyítva, melynek tanrendjében ez nem szerepel. Ennek megfelelően a magyar osztályokban a magyarok történelmét, a szlovák osztályokban a szlovákok történelmét stb. adják le.

stb. nemzetiségek történelmének tantervei, a magyar nemzetiség részére pedig már kész a tankönyv is és aszerint oktatnak.

A tanügyi törvény értelmében a román nyelv oktatása és tanulása nemzetiségtől függetlenül kötelező minden román állampolgárnak. Ennek megvalósítása érdekében a nemzetiségi iskolákban és tagozatokon a román nyelvet és irodalmat külön programok és tankönyvek alapján tanítják az elemi oktatásban. Az V-XII. osztályokban a román nyelv oktatása ugyanazon tanterv és tankönyv alapján valósul meg mint a román anyanyelvű diákoké.

A nemzetiségi iskolákban minden tantárgyat anyanyelven oktatnak, kivéve a románok történelmét és Románia földrajzát, amelyet kötelező románul tanítani és tanulni.⁵ Ezek a tantárgyak csak azon tankönyvek és tantervek alapján taníthatók, amelyet a román anyanyelvű osztályokban alkalmaznak. A számonkérés és vizsgáztatás a többségi nyelven, azaz románul történik. Kivételt képez az elemi oktatás 4-ik osztályában tanított földrajz és a románok történelme, amit a kisdíák saját anyanyelvén tanul, de a román tannyelvű iskolákban használt tankönyvek fordítása alapján, és kötelező a helységnevek, folyónevek, földrajzi helynevek román megfelelőjének elsajátítása is.

A nemzeti kisebbségek számára eredeti (nem fordított) tankönyvek csak az anyanyelv és irodalom oktatására, valamint a nemzetiségi történelemre és zenére készíthetők. Romániában a tárgyakat alternatív tankönyvek alapján oktatják. A fent említett három tárgyon kívül az összes tantárgy oktatása románból fordított alternatív tankönyvek és tantervek alapján valósul meg. A lefordított tankönyveket be kell nyújtani jóváhagyásra a Tanügyi Minisztérium Nemzetiségi Főosztályához.

A pedagógusképzés és továbbképzés: az 1998/99-es tanévben, az alsó és középfokú iskolai intézményekben 227 309 pedagógus tanított összesen, amelyből 14 542 nemzetiségi tannyelvű iskolában/tagozaton, közülük 2792 óvónő; 3628 tanító; 8122 tanár.

1998-1999 tanévben olyan intézkedések születtek, amelyek célja a pedagógusképzés megújítása úgy, hogy megfeleljen az európai standardoknak. Ennek következtében az óvó és tanító képzést már nem középiskolai szinten⁶ szervezik meg a továbbiakban, hanem kizárólagosan főiskolai szinten, melyeket csak működő egyetemek hozhatnak létre. Nemzetiségi nyelven oktató főiskolák, vagy tagozatok Szébenben, Temesváron, Brassóban, Konstancán, Kolozsváron stb. találhatóak. Ezekben német, magyar, szerb, szlovák, török stb. kisebbségek számára képeznek tanítókat.⁷

A 4758/1998 miniszteri rendelet értelmében az alsó és felső középfokú iskolák pedagógusait egyetemek képezik. A romániai felsőoktatást a minisztérium arra bátorítja, hogy szervezzen anyanyelv és irodalom karokat a nemzeti kisebbségek számára. Jelenleg a következő egyetemeken vannak ilyen karok: Bukaresti TE (magyar, szlovák, német, török, orosz, ukrán, bolgár és roma), Babes-Bolyai TE, Kolozsvár (magyar, német), Temesvári TE (cseh és szerb), Suceava TE (ukrán és lengyel), Ovidius TE, Konstanca (török). Ezeken kívül anyanyelvi oktatás folyik a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Akadémián (az oktatás nyelve magyar), a temesvári Színművészeti Akadémián (itt a színi növendékek németül tanulnak), a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem magyar tannyelvű karán, a bukaresti Politechnika Egyetemen (itt német tannyelvű képzés is van), a bukaresti Közgazdaságtudományi Akadémia kereteiben (német tannyelvű képzés), a Babes-Bolyai TE kereteiben (magyar és német képzés bizonyos karokon: szociológia, filozófia, politika tudományok, pszichológia, történelem, matematika, fizika, földrajz stb.). A fentebb felsorolt romániai lehetőségek mellett a kisebbségi oktatás számára külföldi egyetemek is képezhetnek tanárokat, mint pl. magyarországi, ukrainai, szlovákiai, törökországi, bulgáriai, szerbiai, horvátországi egyetemek.

A pedagógus-továbbképzés fő irányait a Kisebbségi Oktatási Főosztály a következőkben határozta meg:

5 A 36/1997-es kormányrendeletre képest visszalépést jelent. A kormányrendelet kimondta, hogy minden tantárgyat anyanyelven lehet tanítani az oktatás minden szintjén, beleértve a románok történelmét és Románia földrajzát is. A számonkérés és vizsgáztatás is a tanítás/tanulás nyelvén történt. A kormányrendelet törvényerőre való emelése során a parlamentben ez hatalmas ellenállásba ütközött az ellenzék részéről, amelyhez sok kormánypárti képviselő is csatlakozott. A vita átcsapott a közéletbe is, állandó témája volt a sajtónak, fő szószólója Pruteanu volt parasztpárti képviselő, kinek magartatása arra készítette pártját, hogy megvonja tőle a tagságot, szélsőséges nacionalista hangneme és viselkedése miatt. Jelenleg a Ion Iliescu által vezetett párt tagja. A jelenlegi tanügyi törvény, amit a 151/1999-es törvény módosít, már a fent leírt kitételeket tartalmazza, azaz a két tantárgyat román tantervek és tankönyvek alapján oktatják.

6 Eddig a tanítóképzést középiskolai szinten, külön pedagógiai gimnáziumokban szervezték. 1990 után az óvónők és tanítók azonos képzésben vettek részt és kétszakos diplomát kaptak. A pedagógiai gimnázium az elméleti gimnáziumtól abban különbözött, hogy 1 évvel hosszabb volt az időtartama és specifikus tantárgyakat tanítottak.

7 Állami tiszta magyar nyelvű tanítóképző főiskolák Szatmárnémetiben, Kolozsváron, Nagyenyeden, Kézdivásárhelyen és Székelyudvarhelyen működnek 1999/2000 tanévtől. Ezek a kolozsvári Babes-Bolyai TE. kihelyezett főiskolái. Magán tanítóképző főiskola Nagyváradon és Marosvásárhelyen (kántor-tanító szakon) működik.

sajátos kurrikulum kialakítása; anyanyelven oktató pedagógusok folyamatos képzése; megfelelő programok tervezése és gyakorlatba ültetése a pedagógusképző és továbbképző intézetek⁸ számára; interaktív partnervizsion kialakítása, a kisebbségi pedagógusok számára a folyamatos átképzés megvalósításának lehetősége, azért, hogy új szakmai területeket foglalhassanak el,⁹ az új nat-ban rögzített kurrikuláris értékelési és szintfelmérési standardok elérése érdekében a pedagógusok új tanügyi módszerek elsajátítását és a kreativitást megcélzó továbbképzéseken vegyenek részt.¹⁰

A megyei szintű továbbképzés a Pedagógus Házak feladata. Ők szakmailag együttműködnek és felveszik a kapcsolatot a megyei tanfelügyelőségekkel, a regionális továbbképző intézetekkel, egyetemekkel, Oktatási Minisztériummal, civil szervezetekkel és független szakértőkkel, a továbbképzés programjainak kialakítása és megvalósítása céljából. A képzést továbbképzésre szakosított pedagógusok végzik. A szakértőket szakmai kompetenciájuk és sikeres pedagógiai tevékenységük alapján a megyei tanfelügyelőségek választják ki és országos szintű továbbképzéseken vesznek részt a regionális központokban. A továbbképzés országos szinten lépcsőzetesen valósul meg, melynek eredményeként egy min. 24 tagból álló szakértői csoport lesz minden megyében, kiknek feladata a továbbképzés lépcsőzetes lebontása a megye szintjére is. Ebben a továbbképzési programban a nemzetiségi nyelveken oktató pedagógusok is részt vesznek.

A nemzetiségi oktatás az Oktatási Minisztériumon belül működő *Nemzetiségi Oktatási Főosztály* hatáskörébe tartozik. Ennek élén jelenleg államtitkár áll és főosztályvezető, illetve szakterületenként egy-egy osztályvezető irányít. A Nemzetiségi Oktatási Főosztály két nagy szakosztályra oszlik, külön szakosztálya van a magyar, a német és a többi nemzeti kisebbség oktatási ügyeinek. Feladatukörükbe tartozik az oktatás megszervezése (a nemzetiségi nyelveken való oktatás, az oktatási reformo a kisebbségi oktatásban, az irányítás és a felügyelet a nemzetiségi oktatási tanintézetekben, saját menedzseri keret a specifikus tevékenységekre, kapcsolatteremtés a kormányzatszervek és civil szervezetek

között, különös tekintettel a kisebbségi oktatásra), *irányítása* (az oktatási reform új oktatáspolitikai alapelveinek alkalmazása a kisebbségi oktatásban; a különböző osztályok munkája) és *jóváhagyása* (a szakfelügyelet tematikája és módszerei; szabályzatok, iránylevek és metodológiák a kisebbségi oktatásra vonatkozóan stb.).

A könyv *második felében* bemutatásra kerülnek a nemzetiségek oktatásának alapvető jellemzői és statisztikái, az utolsó fejezet pedig az oktatásra és nat-ra vonatkozó határozatokat sorolja fel. A nemzetiségek oktatásának helyzetét felvázoló fejezetet a szerzők három részre osztották, annak függvényében, hogy milyen mértékben valósul meg az anyanyelvi oktatás: a) olyan intézmények, amelyekben minden tantárgyat anyanyelven oktatnak; b) olyan iskolák, amelyekben az oktatás csak részben anyanyelvi; c) román tannyelvű intézmények, amelyekben anyanyelven csak a kisebbségi nemzetiségek nyelvét és irodalmát oktatják.

Anyanyelven oktató intézményrendszerrel a magyar, német, szerb, ukrán, szlovák és cseh nemzetiségek rendelkeznek. *A magyar anyanyelvű oktatás* egy jól megszervezett iskolarendszer, amely önálló intézményekből és tagozatokból áll, magyar szaktanárokkal és iskolavezetőikkel. 1989 után az anyanyelvi oktatásban minőségi és mennyiségi változások következtek be. A magyar nyelvű oktatás jelenleg az oktatás minden szintjét magába foglalja: óvodai, elemi, alsó és felső középfokú intézményeket, technikumokat, főiskolát és egyetemi oktatást. A magyar anyanyelvi oktatásban részvevő gyerekek és tanulók száma az 1998/1999 tanévben 197 279; egyetemisták száma: 16 122; tanárok száma 13 461; iskolák és tagozatok száma 2419 volt.¹¹

Az állami felsőoktatásban 11 655 magyar nemzetiségű egyetemista tanul, amely az összes egyetemista 4,19%-át teszi ki. A magán felsőoktatásban 4467 magyar diák volt beiratkozva 1998/1999-ben, és ez a magán felsőoktatásban résztvevő diákok 3,43%-át jelenti. A magyar nemzetiségű egyetemi hallgatók aránya 3,95% a Romániában tanuló összegyetemisták számából.

Az 1998/1999 tanévben 1000 magyar nemzetiségű romániai egyetemi hallgató tanult magyarországi egyetemeken. A kovásznai és hargitai megyei tanfelügyelők

8 A továbbképzés egyetemi központokban, regionális továbbképző intézetekben, megyei szinten pedagógus házakban, helyi szinten illetve iskolákban pedig metodikai közösségekben és bizottságokban valósul meg.

9 Pl.: a matematikusoknak, fizikusoknak, kémikusoknak stb. akik óraszámuk drasztikusan csökkent az új nat következtében, vagy túlképzés van az adott területen (pl. matematika szakos tanárok esetében), az egyetemnek lehetőséget nyújt annak pl. informatika tanárrá való átképzésre, amely három szemeszteres képzést jelent.

10 A tanügyi törvény szerint minden pedagógus részt kell vegyen 5 évenként egy továbbképzési formán, ami lehet: fokozati vizsga, átképzés, továbbképzés. Ezeket kivül a nar újdonságainak elsajátítása és begyakorlása érdekében 100 óras továbbképzésen vesz részt minden tanügyi káder az 1999/2000 tanévben. A továbbképzések új formái a jelenleg folyamatosan életbe léptetett oktatási reform szerves részét képezik és kidolgozás alatt vannak.

11 A statisztikai adatokból kiderül, hogy kb. 50 000 magyar nemzetiségű diák Romániában saját akaratából román tannyelvű iskolában tanul. Minden megyei tanfelügyelőséget egy főtanfelügyelő és 2 helyettes főtanfelügyelő irányít.

ségek élén magyar főtanfelügyelők állnak, ezek koordinálják és ellenőrzik a megyei oktatási intézmények munkáját. Ezek mellett Arad, Bihar, Brassó, Kolozs, Maros, Szatmár, Szilágy és Temes megyékben az egyik helyettes főtanfelügyelő magyar nemzetiségű.¹²

A német anyanyelvű oktatás: Fehér, Bihar, Brassó, Arad, Beszterce, Krassó-Szörény, Hunyad, Máramaros, Maros, Szatmár, Szeben és Temes megyékben valamint Bukarestben van. A német oktatási rendszer - hasonlóan a magyarhoz - jól megszervezett iskolarendszer, amely önálló intézményekből és tagozatokból áll, német szaktanárokkal és iskolavezetőkkel. 1990-től kormányközi egyezmények következtében tanárcsere program indult el, melynek keretében a német állam a romániai német közösségeket vendégtanárokkal segíti. Jelenleg kb. 50 vendégtanár oktat a német nemzetiségi tanügyi intézményekben. A német anyanyelvi oktatásban résztülo gyerekek és tanulók száma az 1998/1999 tanévben 20 602; tanárok száma 808; az iskolák és tagozatok száma 282 volt. A német állam évente kb. 30 ösztöndíjat ajánl fel a romániai német diákoknak, akik kiváló eredményeket értek el a német anyanyelvi tanulmányi versenyeiken.

Ukrán, szerb, szlovák és cseh anyanyelvű oktatás: cseh oktatás Káras-Szörény és Arad megyében található: elemi szinten összesen 138 diák tanul hat iskolában. Szerb anyanyelvű oktatás Temes, Krassó-Szörény, Arad és Mehedinți megyékben valósul meg. 823 gyermek és diák tanul szerbül összesen, 67 szaktanár és 31 oktatási intézményük van: óvoda, elemi, alsó-középfokú iskola és 1 felső középiskolájuk van Temesváron. A szlovák kisebbség Arad, Bihar, Szilágy, Szatmár megyékben koncentrálódik. Szlovák tannyelvű oktatás összesen 37 oktatási intézményben van, 1281 gyerek és diák részesül benne, akiket 147 szlovák nemzetiségű pedagógus tanít. Iskolai hálózatuk részét képezik: óvodák, elemi iskolák, alsó-középfokú iskolák és 2 felső középiskola. Az ukrán kisebbség Máramaros, Suceava, Krassó-Szörény, Temes és Tulcea megyékben koncentrálódik. Az 50-60-as évek elején, az ukrán kisebbség által lakott helységekben mindenhol anyanyelvű oktatás létezett minden szinten, és 5 elméleti és pedagógiai gimnáziummal rendelkeztek. Jelenleg 733 gyerek és diák tanul anyanyelvén és 130 ukrán szaktanár van. A 733

anyanyelven tanuló ukrán diákon kívül, még 3276 diák tanulja az ukrán nyelvet és irodalmat román tannyelvű iskolában. A romániai ukránok egyesülete tette lehetővé a továbbtanulást ukrainjai egyetemeken.

A romániai oktatási rendszerben a kisebbségek számára lehetséges olyan oktatási intézmények létrehozása, ahol az oktatás csak részben zajlik román illetve az adott nemzetiség nyelvén. Ez az anyanyelvi oktatási rendszer két nemzetiségre jellemző: a horvatra és a török-tatárra.

A horvátok Krassó-Szörény megyében laknak. A horvát nemzetiségű gyerekek nagy többsége román tannyelvű iskolába jár, amelyekben tanulják a horvát anyanyelvet és irodalmat is: 569 diák van I-VIII. osztályban 2 iskolában, akik csak anyanyelvüket tanulják horvátul. Újabbban vannak óvodai és elemi iskolai csoportok, osztályok, amelyekben a tanítás nyelve a horvát: óvodai szinten 15 gyerek, elemiben pedig 25 gyerek. A karasovai gimnáziumban a tantárgyak kb. 40%-a horvát nyelvű.

A török anyanyelvű oktatás: török-tatár lakosság Dobrogeaban található. Az 50-60-as évek elején számos török-tatár tannyelvű iskola működött, amelyeket a következő évtizedekben megszüntettek. 1990 után a konstancai és Tulcea megyei román tannyelvű iskolákban török nyelvet tanuló csoportok és osztályok jöttek létre. Jelenleg a török nyelvet 2443 diák tanulja. A török nyelv és irodalom oktatásában résztvevő pedagógusok száma 66. Jelenleg a török nyelv és irodalom oktatása kétféleképpen van megszervezve: a török nyelv és irodalom oktatása a román tannyelvű iskolákban, vagy kétnyelvű iskolákkal. Jelenleg két török magán-gimnázium létezik, ahol a tantárgyak nagy többségét törökül tanítják.¹³

Az örmény, olasz, bolgár, görög, lengyel, roma nemzetiségek nem részesülnek teljes vagy részleges anyanyelvi oktatásban, csak az adott anyanyelv és irodalom tantárgy tanításában. Ezek a diákok román tannyelvű iskolában végzik tanulmányaikat és kérésre tanulhatják anyanyelvüket. 51 örmény nemzetiségi diákok kérte az anyanyelv oktatását bucaresti és konstancai iskolákban. A nyelvoktatás az ABC megismertetésével 2 szinten történik: kezdőknek és haladóknak. A bolgár kisebbség Temes megyében van nagy számban képvisel-

12 A 90-es években a nemzetiségű iskolák létesítése irányában megnyilvánuló ellenállás következtében jöttek létre ezek a magániskolák, az egyház és a török állam segítségével.

13 Számos megyében működik miniszteri rendelet következtében roma anyanyelvű osztály, valamint óvodák és napközök jöttek létre a megyei tanfelügyelőségek és civil szervezetek közreműködésével. Pl. Szatmár megyében a tanfelügyelőség és a Caritas közreműködése révén 4 helységben működik óvoda és napközi, Kőkönyesden pedig roma tannyelvű elemi iskola létezik. Miniszteri rendelet következtében fenn lehet tartani roma gyerekek számára helyeket gimnáziumokban és felsőfokú tanintézetekben, egyetemeken, ahová felvételi nélkül beiratkozhatnak. Szatmár megyében jelenleg a magyar nyelvű gimnáziumokban 10 hely van fenntartva számukra, a magyar tanítóképző főiskolán pedig 2 hely.

selve. Összesen 393 tanuló kérte a bolgár nyelv tanítását 3 tannyelvű iskolában, őket 16 pedagógus oktatja. Az 50–60-as években Bukarestben is létezett egy jelentős diáklétszámmal működő bolgár iskola, amelyet fokozatosan leépítettek és bezártak. *Görög oktatás* Konstanca és Tulcea megyében van megszervezve a görög anyanyelv tanítása, amelyet 94 gyermek tanul 4 pedagógus vezetésével. *Olasz*: 19 diák és 20 óvodás tanul olasz anyanyelvet 1 pedagógus vezetésével. *Lengyel oktatás* Suceava megyében folyik, itt kérte a lengyel nyelv tanulását 447 gyerek, akiket 10 pedagógus oktat. 50–60-as évek elején lengyel anyanyelvű oktatás az észak-moldvai megyékben volt számos iskolában, melyeket a 60-as évek elején ugyancsak megszüntettek. *Roma oktatás* 11 megyében van, ahol 1747 gyermek tanul roma nyelvet, 15 roma és 2 nem roma pedagógus vezetésével. A roma nemzetiség az egyedüli kisebbség, amely pozitív diszkriminációban részesül a jelenlegi oktatási rendszerben. Számos miniszteri rendelet foglalkozik a roma oktatással, melyek terjedelme meghaladja a 130 oldalt. *Oroszok* Tulcea, Konstanca, Braila és Suceava megyékben vannak. 1593 diák kérte az orosz nyelv és irodalom tanítását, őket 13 pedagógus oktatja.

(*Murvai László [szerk.]: Configuratia actuala a invatamintului pentru minoritatile din Romania. Kolozsvár, Stadium Kiadó, 1999.*)

Erdei Itala



KISEBBSÉGI ÚTKERESŐ

Délvidék, Szerbia, Jugoszlávia, Vajdaság. Mostanában nagyon gyakran emlegetett témák, s az embernek már e nevek hallatára összeszorul a gyomra, mert ezek sose bírnak vidám mögöttes tartalommal. Az elmúlt tíz év során hallott és látott borzalmak sora kemény edzést adott arra nézve, hogy ne várjunk túl szívet melengető munkákat ezekben a témákban. A volt Jugoszlávia népeinek egymáshoz fűződő forrongó kapcsolatát az egész világ nyomon követi és véleményezi. Ennek a politikát, társadalomtudományt és történelmet magába foglaló igen összetett kérdéskörnek vannak olyan részkerdeis, melyek másoknak talán nem, de nekünk különleges fontosságúak. Ilyen például a vajdasági magyarság jelenlegi helyzete, lehetőségei és kilátásai. A koszovói válság helyett most a világ számára kevésbé, ám a magyarok számára mégis igen fontos témával, a vajdasági magyarok helyzetét elemző tanulmánykötettel szeretnék foglalkozni.

A könyv az 1991-ben megalakult Magyarságkutató Tudományos Társaság kiadásában jelent meg két évvel ezelőtt, s a Társaság tagjainak tudományos munkáit foglalja magába. A témaválasztás jól kidomborítja a magyarságot érintő fontos kérdéseket, mint az iskolahálózat elsorvadását, az égető anyanyelvi könyv- és tanárhiányt, a tömeges elvándorlás okozta ijesztő létszámcsökkenést, a magyar szó és kultúra értékcsökkenését stb. Az oktatásügy különleges szerepet kap a tanulmányok sorában, hiszen az iskola mint a család utáni legfontosabb közeg meghatározó jelentőségű egy gyerek vagy egy fiatal önmeghatározásának kialakulása során.

A kötet hangvétele minden kertelés nélkül kétségbeesettnek mondható. Utolsó figyelemfelhívás, S.O.S. jeladás, vagy az eltévedt és kilátástalan utazó utolsó csepp erejét fölemészto végső útkeresése, amelynek következtében a levertség és kétségbeesés a recenziót is a hatalmába kerítette.

Megfontolandó és említésre méltó gondolatot ébresztett a Magyarságkutató Tudományos Társaság elnöke által írt bevezető részének egy látszólag semleges bekezdése. Ez szól a Társaság gondjairól, az értelmiség egyre csökkenő szerepvállalási kedvéről, az ott maradt magyarok nemzeti identitástudatáról, tehát a kötet fő témaköreiről. Az utolsó bekezdés fölveti a szakemberek egymásnak való nem ritka ellentmondásának tényét. Ezt kétségtelenül nem helyesli a szerkesztő, ám az objektivitás szempontjából nem is hallgathatja el. Talán abban is igaza van, hogy „a mai körülmények között már az is örvedetes, ha az értelmiség kiáll, ha minden széthúzás ellenére is...” Ami fájó, az maga a széthúzás ténye. Az, hogy ilyen véghelyzetben is felütheti a fejét a véleménykülönbség, így okozva felbecsülhetetlen energiavesztést. Az erdélyi magyarság katonánsan felsorakozott a RMDSZ körül. A szlovákiai magyarság is rádöbbsent a széthúzás veszélyére, s inkább az összefogást választotta. Ebből a szempontból a vajdasági magyarság van a legnyomorúságosabb helyzetben. A tényleg aggasztó demográfiai csökkenés drámaiságát megsokszorozza a politikai széthúzás.

Leccsupasztva a kérdést, minden kisebbség előtt két szélsőséges lehetőség áll. Az egyik a fennmaradás érdekében vállalt harcoss ellenállás, a minden kötelezettségre tiltakozással válaszólas, a másik pedig a maximális együttműködés a határok szerinti országgal, s az együttműködés keretein belüli lehetőségek optimális kihasználása. Tehát a Vajdaság dilemmája – a kérdést persze nagyon leegyszerűsítve – a harc, vagy a szerbekkel való együttműködés. Ez a kiadvány a Szabadkai Polgármesteri Hivatal támogatásával jött létre. A Vajdaság egyik legnagyobb városát jelenleg az a Kasza József irányítja, aki a VMSZ vezető tagjaként a megegyezést pártolja és propagálja. A VMSZ azonban csak egy a nyolc jelen-